

Гаврилова Т.В.,
асистент кафедри маркетингу НУХТ

Оцінка результатів діяльності підприємства та реалізації активності

Дана стаття присвячена питанням оцінки результатів діяльності підприємства та реалізації активності. Запропоновано модель оцінки результатів діяльності підприємства.

Ключові слова: *Критерій, повносистемний аналіз, поля відносин, матриця.*

Вступ. Діяльність будь-якого підприємства визначається обмеженістю ресурсів і необмеженістю потреб, задоволення яких є основною метою цієї діяльності. Нестача ресурсів може бути компенсована за рахунок активної діяльності підприємств та її активізації.

Модель, яка описує категорію “активна діяльність підприємства”, - це модель перетворення ресурсів у витрати та перетворення витрат у результати діяльності (продукцію, роботи, послуги), під впливом різних співвідношень між ресурсами-факторами. А це змушує порушити питання про результати діяльності як міри реалізації активності діяльності підприємства.

Постановка задачі. У самому загальному виді результатами будь-якої діяльності є зміни, що відбуваються внаслідок її здійснення. Результати можуть бути соціальними, економічними, науково-технічними, організаційними і в свою чергу істотними чи не істотними. Розподіл результатів на істотні і неістотні для дослідження має певну умовність, оскільки їх об’єктивність залежить від ступеню пізнання конкретної проблеми. В статті ми розглядаємо в якості істотних тільки економічні результати, які являють собою економічний результат діяльності підприємства, який характеризує правильність і рівень досягнення поставлених цілей шляхом виконання необхідних дій з мінімально можливими витратами.

Для того щоб встановити і оцінити, в якій мірі економічний результат діяльності зумовлено рівнем активності підприємства, необхідно врахувати велику кількість критеріїв.

Результати. Основними кількісним критеріями, які формують економічні результати є: прибутковість (здатність отримувати прибутки зверх витрат), продуктивність (здатність підприємства витратити в процесі виробництва менше ресурсів при виконанні певного обсягу роботи), економічність (здатність раціонально використовувати обмежені ресурси), зміна становища підприємства на ринку (здатність забезпечити найбільш сприятливе становище у зовнішньому середовищі), дієвість (ступінь досягнення мети).

Основними якісними критеріями є: якість трудового життя і вироблюваної продукції, виконуваних робіт і послуг, що надаються (яким чином особи, які причетні до підприємства, реагують на соціально-технічні аспекти цього підприємства), інновативність (прикладна творчість). Зауважимо, що покращення якісних критеріїв повинне сприяти покращенню кількісних (рис.1). Отже, перші чотири кількісні критерії характеризують правильність досягнення цілей, а п'ятий – рівень досягнення цілей і в сукупності дають загальну картину результативності діяльності і доцільності проведення активізації.

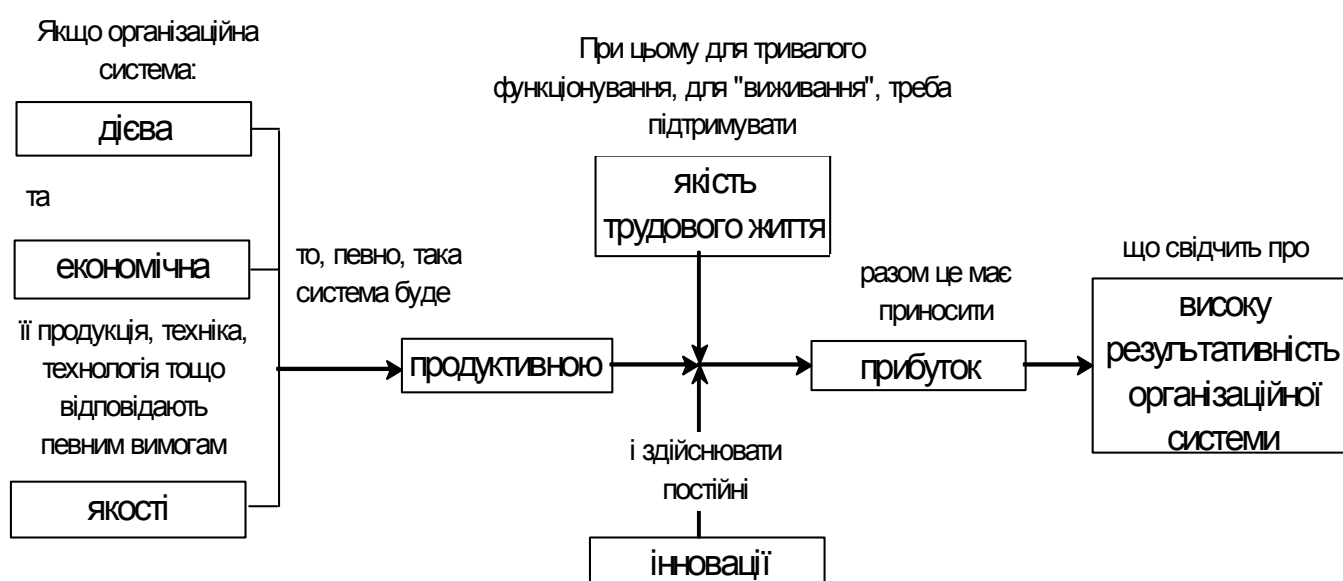

Рис.1 Система показників, що оцінюють результативність організаційної системи, за Д. Сінком [1]

Якщо формалізувати взаємозв'язок категорій, які задіяні у реалізації активності підприємства в економічні результати в узагальненому вигляді, то можна їх розглядати через “поля відносин” активності (рис.2), де кожний елемент, що характеризує відносини певної категорії, описується відповідною формулою прямого та зворотного зв'язку. Продукт (Пр) та отриманий від його реалізації прибуток (П) і додана вартість (ДВ), як основні результати активної діяльності підприємства формуються залежно від ресурсів системи, а саме від кількості праці (Кп), капіталу (К), фінансового капіталу (ФК) та витрат (В). Крім того, усі ці категорії мають певний зв'язок між собою, який характеризується прямими та зворотними зв'язками. У повносистемному вигляді ці взаємозалежності описуються, оцінюються та аналізуються за допомогою співвідношень певних парних зв'язків.

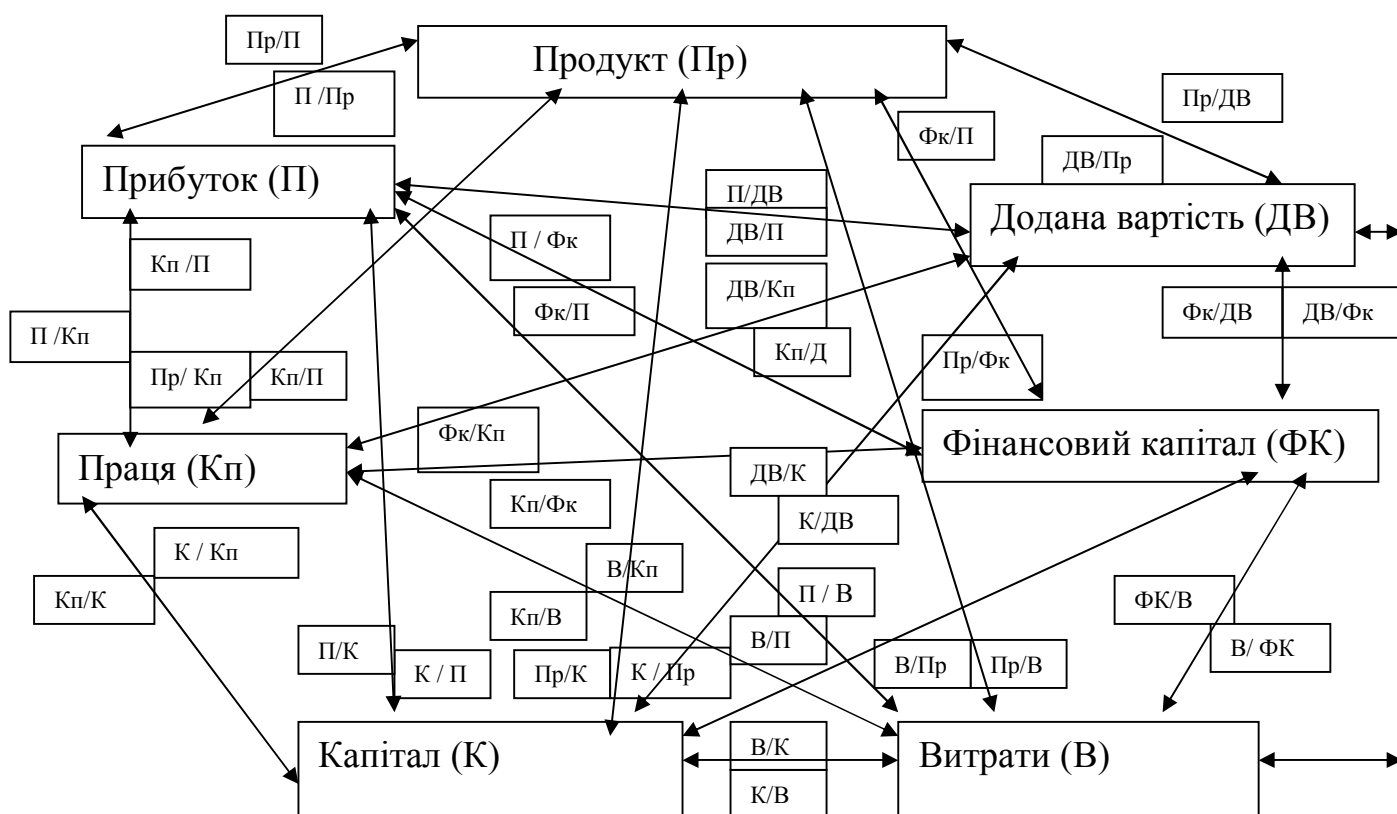

Рис.2 Модель поля відносин категорії “активність”

Повносистемний аналіз активної діяльності підприємства на основі застосування теорії поля полягає в оцінці результатів діяльності підприємства, що важливо для пошуку і виростання резервів активізації діяльності підприємства і передбачає наявність ряду показників, котрі розкривають економічні відносини, які не відстежуються на верхньому рівні аналізу, але суттєво впливають на загальну активність.

Основним інструментом реалізації моделі повносистемного аналізу є матричний метод, який надає інформацію про основні результати діяльності підприємства, створює передумови для отримання узагальнюючої інформації за всіма критеріями результативності діяльності як у цілому, так і за окремими напрямками діяльності. Модель повносистемного зв'язку економічних категорій і формул їхнього визначення вперше запроваджена в економічних дослідженнях У. Мересте [2,3]. Вона базується на новій теоретичній концепції, головним змістом якої є використання суттєвої багатогранності будь-якої економічної категорії в її реальному прояві через одногранний засіб їх моделювання. Такий підхід автор вважає повносистемним та поділяє його на наступні етапи:

- побудова повносистемної моделі шляхом побудови полів відносин і вибору показників, які входять в систему;
- побудова на основі обраних показників матричної моделі.

Автором доведено, що побудова повносистемної теоретичної моделі ефективності дозволяє виявити більш широкую сукупність економічних відносин порівняно із методами аналізу, що використовуються традиційно.

Розробки У. Мересте отримали подальший розвиток, при цьому деякі роботи відрізняються від першоджерела якісним і кількісним складом показників.

Всі вихідні параметри матричної моделі діляться на три групи в залежності від їхньої ролі і значення у процесі діяльності підприємства: кінцеві, проміжні і вихідні (рис.3).

Кінцеві параметри характеризують результат діяльності підприємства і величину кінцевої продукції (прибуток (П), обсяг реалізованої продукції (РП), додану вартість (ДВ)). Проміжні параметри зв'язують процес діяльності і її

результат (матеріальні витрати (МЗ), витрати на оплату праці (ОП), амортизація (А)). До вихідних параметрів відносяться такі, які характеризують ресурси, що використовуються у процесі діяльності (вартість основних засобів (ОФ), оборотних засобів (ОЗ), чисельність промислово-виробничого персоналу (Ч), власний капітал(ВК) і запозичений ЗК)). Необхідно відзначити, що окрім прямого зв'язку “ресурси – витрати – результат”, існує зворотній зв'язок, коли результати діяльності підприємства впливають на обсяги ресурсів і витрат.

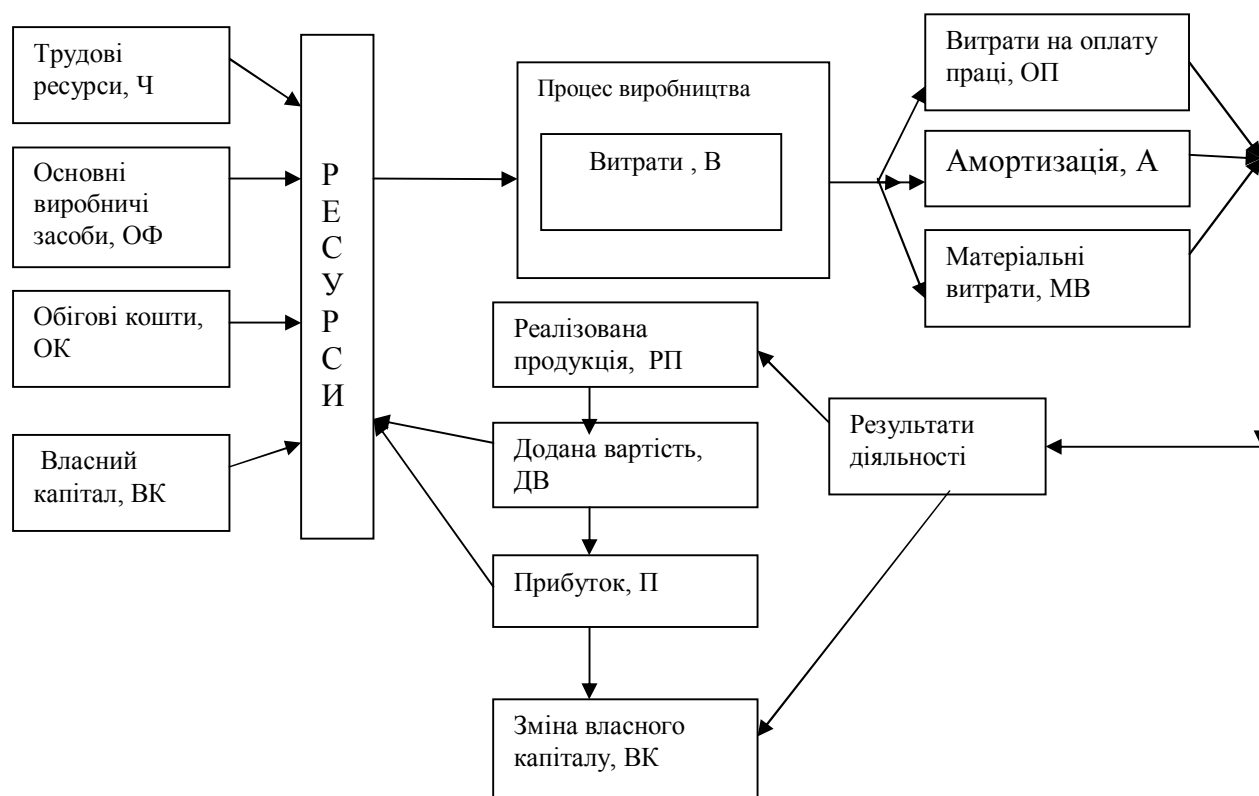

Рис.3 Система показників матричної моделі господарської діяльності підприємства залежно від їх ролі і значення в діяльності підприємства

Отже, основою побудови елементів матричної моделі є число початкових показників, а саме 12 показників, загальна кількість показників матриці при цьому дорівнює $12 \cdot 12$ (табл.1). Система показників діяльності підприємства зображується у вигляді квадратної матриці, елементами якої є відношення вибраних показників у стовпці матриці до вихідного показника в рядку (табл.1). Початкові параметри у рядку A_i є активними результатами діяльності, по колонці

V_j – пасивними. (факторами, що впливають на ці результати). Тоді сукупність цільових елементів:

$$C_{ij} = V_j / A_i \quad (1.)$$

являють собою взаємозв'язану систему характеристик діяльності підприємства.

Кожна клітина матриці являє собою якісний показник – відношення певного результату діяльності до фактору, який впливає на нього.

Будь-яка матриця має наступні властивості:

- діагональні елементи матриці дорівнюють 1;
- елементи, розміщені відносно один одного симетрично головної діагоналі, є взаємозворотніми величинами;
- матриця складається із лінійно-залежних векторів-рядків і векторів-колонок [4].

Повносистемний матричний аналіз результатів діяльності підприємства проводиться в декілька етапів.

На першому етапі вибрані показники за звітній і базисний періоди заносяться у перший рядок і у першу колонку відповідних таблиць. На перетині колонок і рядків таблиць розраховуються відповідні відносні коефіцієнти, у результаті формується матриця, яка дозволяє оцінювати і аналізувати явище, що вивчається.

Всі елементи матриці, що знаходяться на перетині відповідних колонок і рядків, є якісними показниками діяльності підприємства і відображають ступінь активності і ефективності використання окремих видів ресурсів. Елементи матриці, розміщені під головною діагоналлю, повинні збільшуватися з ростом ефективності виробництва, оскільки чисельник отриманого відношення цілеспрямовано ближче до результуючого показника діяльності підприємства, ніж знаменник.

На другому етапі розраховуються динаміка елементів матриці і абсолютні значення динаміки елементів:

$$I_{C_{ij}} = C'_{ij} / C_{ij}, \quad (2)$$

$$\Delta C_{ij} = C'_{ij} - C_{ij}. \quad (3)$$

Таблиця 1.

Модель квадратної матричної моделі результатів діяльності та реалізації активності підприємства

Показники	Прибуток, П	Додана вартість, ДВ	Реалізована продукція, РП	Власний капітал, ВК	Собівартість, С	Матеріальні витрати, МВ	Амортизація, А	Витрати на оплату праці, ВОП	Основні засоби, ОФ	Обігові кошти, ОК	Запозичений капітал, ЗК	Чисельність, Ч
Прибуток, П	П/П	ДВ/П	РП/П	ВК/П	С/П	МВ/П	А/П	ВОП/П	ОФ/П	Ок/П	ЗК/П	Ч/П
Додана вартість, ДВ	П/ДВ	ДВ/ДВ	РП/ДВ	ВК/ДВ	С/ДВ	МВ/ДВ	А/ДВ	ВОП/ДВ	ОФ/ДВ	Ок/ДВ	ЗК/ДВ	Ч/ДВ
Реалізована продукція, РП	П/РП	ДВ/РП	РП/РП	ВК/РП	С/РП	МВ/РП	А/РП	ВОП/РП	ОФ/РП	Ок/РП	ЗК/РП	Ч/РП
Власний капітал, ВК	П/ВК	ДВ/ВК	РП/ВК	ВК/ВК	С/ВК	МВ/ВК	А/ВК	ВОП/ВК	ОФ/ВК	Ок/ВК	ЗК/ВК	Ч/ВК
Собівартість, С	П/С	ДВ/С	РП/С	ВК/С	С/С	МВ/С	А/С	ВОП/С	ОФ/С	Ок/С	ЗК/С	Ч/С
Матеріальні витрати, МВ	П/МВ	ДВ/МВ	РП/МВ	ВК/МВ	С/МВ	МВ/МВ	А/МВ	ВОП/МВ	ОФ/МВ	Ок/МВ	ЗК/МВ	Ч/МВ
Амортизація, А	П/А	ДВ/А	РП/А	ВК/А	С/А	МВ/А	А/А	ВОП/А	ОФ/А	Ок/А	ЗК/А	Ч/А
Витрати на оплату праці, ВОП	П/ВОП	ДВ/ВОП	РП/ВОП	ВК/ВОП	С/ВОП	МВ/ВОП	А/ВОП	ВОП/ВОП	ОФ/ВОП	Ок/ВОП	ЗК/ВОП	Ч/ВОП
Основні фонди, ОФ	П/ОФ	ДВ/ОФ	РП/ОФ	ВК/ОФ	С/ОФ	МВ/ОФ	А/ОФ	ВОП/ОФ	ОФ/ОФ	Ок/ОФ	ЗК/ОФ	Ч/ОФ
Обігові кошти, ОК	П/ОК	ДВ/ОК	РП/ОК	ВК/ОК	С/ОК	МВ/ОК	А/ОК	ВОП/ОК	ОФ/ОК	Ок/ОК	ЗК/ОК	Ч/ОК
Запозичений капітал, ЗК	П/ЗК	ДВ/ЗК	РП/ЗК	ВК/ЗК	С/ЗК	МВ/ЗК	А/ЗК	ВОП/ЗК	ОФ/ЗК	Ок/ЗК	ЗК/ЗК	Ч/ЗК
Чисельність ПВП, Ч	П/Ч	ДВ/Ч	РП/Ч	ВК/Ч	С/Ч	МВ/Ч	А/Ч	ВОП/Ч	ОФ/Ч	Ок/Ч	ЗК/Ч	Ч/Ч

Результати розрахунків зводяться в індексну матрицю динаміки елементів і у матрицю абсолютних значень динаміки елементів. Індеси, які розміщені під головною діагоналлю індексної матриці, в ідеальному випадку повинні бути більше одиниці, що свідчить про ріст ефективності виробництва.

Метою третього етапу є вивчення впливу різних факторів на величину змін елементів матриці. Зміна величини цільових елементів може відбуватися за рахунок змін вихідних параметрів матриці як в активній A_i так і пасивній B_j формі. Для визначення впливу параметрів, в чисельнику і знаменнику розрахункової формули цільового елемента, використовується спосіб розрахунку різниць.

Вплив B_j и A_i на значення цільового елемента матриці визначають за відповідними формулами:

$$\Delta C_{ijB_j} = (I_{B_j} - 1) * C_{ij} / I_{A_i}, \quad (4)$$

або
$$\Delta C_{ijB_j} = 100 * (I_{B_j} - 1) / I_{A_i}, \quad (5)$$

$$\Delta C_{ijA_i} = (1 / I_{A_i} - 1) * C_{ij}. \quad (6)$$

Звичайно ефективною вважається така організація діяльності, при якій в результаті забезпечується випереджаючий зріст кінцевих результатів порівняно зі зростанням ресурсів і витрат. Виходячи з цього, для характеристики її успішності звичайно розглядають [4] три блоки: взаємозв'язок кінцевих результатів, перетворення витрат в результаті, перетворення ресурсів у затрати.

Результатом цього етапу є отримання інтегральних оцінок інтенсивності і ефективності діяльності підприємства. Розрахунок блочних і інтегральних оцінок здійснюється у вигляді середньоарифметичної величини індексних значень відповідних показників.

У даній статті доцільним є угруповання блочних оцінок на основі вищезазначених критеріїв результативності, як прибутковість, продуктивність, економічність, ресурсний потенціал. Відповідно до цього необхідно досліджувати як сукупність наступні групи показників, які характеризують певну якісну сторону процесу досягнення економічних цілей: група показників прибутковості, група показників продуктивності, група показників економічності, група показників ресурсного потенціалу підприємства (табл.2).

Модель квадратної матричної моделі результатів діяльності та реалізації активності підприємства

Показники	Прибуток, П	Додана вартість, ДВ	Реалізована продукція, РП	Власний капітал, ВК	Собівартість, С	Матеріальні витрати, МВ	Амортизація, А	Витрати на оплату праці, ВОП	Основні засоби, ОФ	Обігові кошти, ОК	Запозичений капітал, ЗК	Чисельність, Ч
Прибуток, П	П/П	ДВ/П	РП/П	ВК/П	С/П	МВ/П	А/П	ВОП/П	ОФ/П	ОК/П	ЗК/П	Ч/П
Додана вартість, ДВ	П/ДВ	ДВ/ДВ	РП/ДВ	ВК/ДВ	С/ДВ	МВ/ДВ	А/ДВ	ВОП/ДВ	ОФ/ДВ	ОК/ДВ	ЗК/ДВ	Ч/ДВ
Реалізована продукція, РП	П/РП	ДВ/РП	РП/РП	ВК/РП	С/РП	МВ/РП	А/РП	ВОП/РП	ОФ/РП	ОК/РП	ЗК/РП	Ч/РП
Власний капітал, ВК	П/ВК	ДВ/ВК	РП/ВК	ВК/ВК	С/ВК	МВ/ВК	А/ВК	ВОП/ВК	ОФ/ВК	ОК/ВК	ЗК/ВК	Ч/ВК
Собівартість, С	П/С	ДВ/С	РП/С	ВК/С	С/С	МВ/С	А/С	ВОП/С	ОФ/С	ОК/С	ЗК/С	Ч/С
Матеріальні витрати, МВ	П/МВ	ДВ/МВ	РП/МВ	ВК/МВ	С/МВ	МВ/МВ	А/МВ	ВОП/МВ	ОФ/МВ	ОК/МВ	ЗК/МВ	Ч/МВ
Амортизація, А	П/А	ДВ/А	РП/А	ВК/А	С/А	МВ/А	А/А	ВОП/А	ОФ/А	ОК/А	ЗК/А	Ч/А
Витрати на оплату праці, ВОП	П/ВОП	ДВ/ВОП	РП/ВОП	ВК/ВОП	С/ВОП	МВ/ВОП	А/ВОП	ВОП/ВОП	ОФ/ВОП	ОК/ВОП	ЗК/ВОП	Ч/ВОП
Основні фонди, ОФ	П/ОФ	ДВ/ОФ	РП/ОФ	ВК/ОФ	С/ОФ	МВ/ОФ	А/ОФ	ВОП/ОФ	ОФ/ОФ	ОК/ОФ	ЗК/ОФ	Ч/ОФ
Обігові кошти, ОК	П/ОК	ДВ/ОК	РП/ОК	ВК/ОК	С/ОК	МВ/ОК	А/ОК	ВОП/ОК	ОФ/ОК	ОК/ОК	ЗК/ОК	Ч/ОК
Запозичений капітал, ЗК	П/ЗК	ДВ/ЗК	РП/ЗК	ВК/ЗК	С/ЗК	МВ/ЗК	А/ЗК	ВОП/ЗК	ОФ/ЗК	ОК/ЗК	ЗК/ЗК	Ч/ЗК
Чисельність ПВП, Ч	П/Ч	ДВ/Ч	РП/Ч	ВК/Ч	С/Ч	МВ/Ч	А/Ч	ВОП/Ч	ОФ/Ч	ОК/Ч	ЗК/Ч	Ч/Ч

Блок прибутковості **Блок продуктивності** Блок економічності *Блок ресурсного потенціалу*

Оцінка блочних критеріальних показників і інтегральна оцінка здійснюються на основі середньоарифметичних значень одиничних оцінок цих груп.

Висновки. Використання матричного методу оцінки й аналізу діяльності підприємства дає змогу вирішити ряд задач, які стоять перед підприємством у ринкових умовах:

- отримати зріз основних показників діяльності за будь-який період часу в компактній формі;
- бачити їх динаміку у вигляді одиничних оцінок, тенденції їх змін,
- оцінювати діяльність підприємства за окремими напрямками (блоками) і в цілому за господарською діяльністю;
- визначити резерви активізації діяльності підприємства;
- своєчасно корегувати стратегію підприємства.

Матричний підхід до оцінки результатів діяльності підприємства та реалізації активності добре вписується в автоматизовану систему управління. Використання ЕОМ дозволить оперативно отримувати і цілеспрямовано використовувати необхідну інформацію.

Література.

- 1.Синк Д.С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение : Пер. С англ./ Общ. ред. и вступ. ст. В.И. Данилова – Данильяна.-М.: Прогресс, 1989.-528с.
- 2.Мересте У. Матричная концепция изучения экономической эффективности // Изучение эффективности производства.- Таллинн: ТПИ, 1981.-с.15-37с.
- 3.Мересте У. Основы теории поля эффективности (новый подход к изучению эффективности производства путем полносистемного исследования) //Труды таллиннского политехнического ин-та №605. – Таллин, 1985.-с.5-34.
- 4.Анташов В.А., Уварова Г.В. Экономический советник менеджера.- М: Финансы, учет, аудит, 1996.-320с.

Гаврилова Т. В.

асистент кафедры маркетинга НУПТ

Оценка результатов деятельности предприятия и реализации активности

Данная статья посвящена вопросам оценки результатов деятельности предприятия и реализации активности. Предложена модель оценки результатов деятельности предприятия.

Ключевые слова: *Критерий, полносистемный анализ, поля отношений, матрица.*

Gavrilova T.

National University of Food Technologies

Estimation of enterprise's activities results and of activity realization

This article is devoted to the issues of enterprise's activities results and of activity realization. The model of enterprise's activities results estimation is proposed.

Key words: *Criterion, full system analysis, spheres of relations, matrix.*

Дата публікації: 2007 р.

Економіка та держава. – 2007. – № 8. – С. 35–38
(фахове видання)